

Notater personlighetspsykologi - PSY2600 høst 2003

Larsen & Buss: kap 1-4 og 9-12 personlighetspsykologi

Innholdsfortegnelse

forelesning	kapittel	tema
1	1,2	Orientering, introduksjon
2	3,4	Biologi gener miljø
3	9	Personlighetstrekk
4	10,11	Måling, stabilitet koherens, endring
5	12	Kognitive aspekter ved personlighet

www.mhhe.com/larsen – boka er pensum 5te semester embetsstudie

Innholdsfortegnelse

Notater personlighetspsykologi - PSY2600.....	1
Forelesning 1 - 3dje september notater - Introduksjon - Espen Røysand.....	2
Forelesning 2 – Biologi, gener, miljø	5
Forelesning 3 – Mer om arvelighet 17 sep.....	11
Forelesning 4 - teoretiske og metodiske spørsmål innen trekk-psykologi	16
Forelesning 5 – Et kognitivt perspektiv på personlighet	21

Forelesning 1 - 3dje september notater - Introduksjon - Espen Røysand

Forstå det abnormale utfra det normale – normalvariasjon.

Hvorfor -> **Hva** -> Konsekvenser

Hva er personlighet? Hva er det ikke?

- Alle har bilder av venner – stabile trekk
- Beviste og ubeviste oppfattelse

Hvorfor?

- Arv, miljø, gener, samspill
- Kan den endres? (pr. Def stabil) og hva skaper endring?

Konsekvenser?

- Helse og andre konsekvenser
- Sex, rusmisbruk, tobakk, osv..

Bla. Freud er personlighetspsykologi

Reunion utvikling og personlighetspsykologi – longitudinelle studier

(Patty Hearst – 12 dager på å bli terrorist, stockholmsyndromet)

Definisjon: Personlighet

- Personlighet er:
 - ett sett av psykologiske trekk (Sosial, utadvendt, temperamentsfull)
 - mekanismer i i individet (automatiske tanker – f.eks hva den første tanken etter en dårlig eksamen: intern ekstern loci / attribusjon)
 - organisert og er relativt stabile (de henger sammen og varer over lengre tid, men pr def trenger de ikke gi utslag i alle situasjoner)
 - påvirker interaksjoner og tilpasning til miljøet (indre og ytre)
- Kompleks og kronglete definisjon, men en av de gjeldende i dag

Stabilitet som tema:

- Patty Hearst – 12 dager på å bli terrorist, stockholmsyndromet – i følge noen er det holdninger som påvirkes, ikke grunnlegende personlighet.

3 nivåer i personlighetsanalyse

Hvert menneske er:

..lik alle andre	“menneskets natur”
..lik noen andre	“gruppenivå”
..ulik alle andre	“individnivå”

Historisk sett (Freud) jobbet på menneskets natur. I dag er forskning på gruppe og individnivå.

Nivå 1: Menneskets natur

Personlighetens grunnlegende trekk og mekanismer er typiske for vår art, og finnes hos alle (eller nesten alle) individer.

(Problem – for å si noe om menneskenatur må en si noe om hva som ikke er det, og det er vanskelig!)

Nivå 2: Gruppeforskjeller

Måter som noen personer kan være like på, f.eks. kultur og risikotaking (delvis miljø og personlighetspåvirket) – analysert på gruppenivå

Nivå 3: Individuelle forskjeller

Hvert eneste individ har personlige og unike egenskaper og kjennetegn som ikke deles med noe annet individ

- Nomothetic research - befolkning / utvalg, gjerne med statistiske metoder
- Idiographic research - se på det unike (beskrive) i et enkeltsindivid.

En skillelinje i feltet: De Store personlighetsteorier vs. Dagens personlighetstenking
Før: Freud / Maslow / Rogers som prøver å si noe om hele personligheten
Dagens ser bare på biter av det hele, ser ikke nødvendigvis den store helheten.

Dagens forskning: De fleste studier fokuserer på hvordan grupper og individer er forskjellige, dvs nivå 2 og 3.

Historisk: En kognitiv æra, siste 10 årene, en affektiv (følelser) revolusjon. (Positive, følelser, lykke, det gode liv, glede, positiv affekt)
Personlighet spiller en stor rolle for livskvalitet (kjønn, inntekt, etc. spiller liten rolle)

Brady Larson eksperiment med blyant i munnen – en er gladere om en berører blyanten i munnen med leppene enn om en ikke gjør det. (Aktiverer smilemuskler vs. sinnemusklene)
– Affekt blir påvirket.

Brobygging

- Kunnskapsdomener skaper sosialisering
- Integrasjon av ulike kunnskapsdomener gir helheten i personligheten
- $kd + kd + kd + kd = \text{personlighet}$.

Viktig: Finne sammenhengen mellom kognitivt, trekk, osv, perspektiver.

Seks kunnskapsdomener:

- Biologisk det er ingen kunstige skillelinjer mellom dette og de andre
- Intrapyskisk fokuserer på den indre dynamikken, psykoanalytisk feks
- Kognitiv-affektivt understreker at det kognitive og affektive er likeverdige
- Disposisjonell grunnleggende trekk (Disposisjoner vedvarende over tid)
- Sosial og kulturell påvirkning personlighet -> sosialt [*]
- Tilpasning 1) abonormalpsykologi 2) helseadferd [**]

[*]: Forskning viser at det er en genetisk effekt på hvilke livshendelser en opplever. (gener fører til personlighet - en oppsøker miljøer som fører til spesifikke hendelser. F.eks. risikoadferd) . Kultur setter grenser for hvilke aspekter av personlighet som synes, verdsettes. US studier: høy korrelasjon mellom sterk selvfølelse og høy livsglede. (0 korrelasjon i enkelte orientale studier – her er det kollektive viktigere)

[**]: 1) Personlighet som løper løpsk, og blir abnormalt. Det å føle frykt og negative emosjoner (frykt er en veldig funksjonell følelse på savannen og i regnskogen) -> angst. 2) Helseadferd, stimulussøkere – folk har forskjellige behov for stimulussøking, noen driver med ekstremsport andre rusmisbruk

Biologiske domenet: Mennesket er en samling av biologiske systemer som utgjør byggestenene i atferd, tenkning og emosjoner.

- nevrofysiologi
- genetikk
- evolusjon

(ikke alt her er pensum men nyttig å lese)

Kognitiv-affektiv domenet: Våre tanker, følelser, antakelser og ønsker som former og utgjør personligheten

- Kognisjon (pensum)
- Emosjoner
- Selvfølelse

(Er jeg en god eller ond person? Hva gjør meg redd? >Hva kjennetegner mitt studentselvbilde)

Intrapsykisk domenet

Personlighetens mentale mekanismer og dynamikk, som delvis operer utenfor bevisstheden

- Psykoanalyse
- Motiver

Disposisjoner

Fokuserer på individuelle forskjeller. Identifiserer dimensjoner som mennesker fordeler seg langs. Statistisk orientert

- Trekk, dimensjoner og typer
- Måling
- Stabilitet og endring

(alt pensum)

Det sosiale og kulturelle domenet: Personligheten eksisterer ikke i et vakum i hjernen og nervesystemet en er delvis rasjonell, og påvirker og blir påvirket av vår sosiale og kulturelle kontekst

- interpersonale aspekter
- kjønn
- kulturell

Tilpasningsdomenet (ikke pensum)

Teorier

- Fungerer som en guide for forskning
- Organiserer empiriske funn. (f.eks. blyant i munnen)
- Muliggjør prediksjoner (statistisk sannsynlighet) [*]
- Er mer enn bare antagelser / "troer"
- Teori og empirisk er gjensidig knyttet sammen (Freud har et problem her)

Det er lettere å sende et menneske til månen enn å forstå helt hva et menneske er.

[*]: En har ikke sett ekstrovertisme / neurotisme, tilsvarende som en ikke har sett gravitasjonskraften, en kan bare se og måle effekten.

Forelesning 2 – Biologi, gener, miljø

10 september.

3 sentrale metodiske temaer:

- Hvor får vi informasjon om personligheten fra?
- Hvordan evaluerer vi kvaliteten på disse målene
- Hvordan bruker vi de målingene vi har i spesifikke forskningsdesign (korrelasjonsstudier, feltstudie, etc)

Metode er tilsvarende biologens mikroskop...

Datakilder:

- Eksempel: Rorschach test – psykoanalytisk tradisjon – vi skal projeksere noe av vårt indre i et uklart bilde. Bruker lite som test i dag, men noe klinisk.
- 20 spørsmålstesten – 20 “Jeg er...” hvor en må fylle ut selv. - gir svakt bilde av hvordan personen er – en kan telle hvor mange som har med relasjoner, engstelig, etc. og telle – kvalitativt og kvantitativt.
- Likkert skala – en gradert skala f.eks fra 1-7 og adjektiver som en skal vurdere (“utadvendt”, “sosial”, dominerende, etc...) “svært uenig til veldig enig”

Disse er selvrapportering – spørreskjema og direkte intervju

Eksempler på selvrapportering:

- ustrukturert “jeg er” x 20
- strukturert “jeg er engstelig”
- Likkert skala 1-8

- Styrke: individet har tilgang på enorme mengder informasjon om seg selv.
- Svakheter Respondensens forutsettes å være ærlige.

Observatørdata

To typer observatører:

- Profesjonelle (enveisspeil på psykologisk institutt)
- Kjente / intime (foreldre, venner – foreldre til barn, validering av selvrapportering -> selvrapportering svært solid men ikke identisk)

Observatør-data

- Naturalistisk vs kunstig observasjon (bussholdeplass vs lab)
- Umiddelbar vs retrospektiv observasjon
- Molar vs molekylær observasjonsenhet (molar = helhetlig, generelle trekk som sosiabilitet, molekylær = i en gitt gruppesetting: hvor selvhevdende vil personen være)

Test datakilder

- Deltakerne plasseres i en standardisert test situasjon
- Prosedyrene

Test datakilder

- Mekaniske opptaksapparater
- Fysiologiske datakilder
- Projektive teknikker (også rorschach og lignende – de projektive dataene er stimulus)

Livs utkommene dataene: [life outcome data?] Informasjon som kan utledes fra en persons livshendelser og aktiviteter <- yrke ting en har gjort (reiser ja nei etc)

Viktige tema i personlighetsmåling

- Koblinger mellom ulike datakilder – ved å koble flere ulike kilder vil en få vekk feilkilder – som regel har en ikke tid eller penger til dette
- Feilkilder i personlighetsmåling

Evaluering av personlighetskilder

Reliabilitet – måling med gummistrikk – desto flere ganger en måler vil en trolig komme nærmere sannheten. Alternativt kan en bruke flere observatører.

Er det slik at en måling faktisk representerer det sanne nivået av det målte trekket?

- Gjentatte målinger
- Alternative former (flere kilder)
- Indre konsistens (10cm til 2m er lite indre konsistens)

Validitetet -

Måler testen det den er ment å måle?

- Trynevaliditet “face validity” - ting ser ut til å fungere.
- Predektiv validitetet – f-eks en test av lederegenskaper bør predikere hvordan folk fungerer som ledere i en arbeidssituasjon.
- Konvergerende validitetet – To ulike mål på det samme eller noe nært beslektet bør korrelere. (om en går fra 40 til 5 spørsmål på en test bør det korrelere)
- Diskriminant validitetet – En ønsker ikke at en test som skal måle angst skal korrelere med en test som skal måle depresjon.
- Begrepsvaliditet – summen av alle de over bygger opp under begrepsvaliditet.

Generaliserbarhet

Beholder et mål sin validitet på tvers av ulike kontekster?

- Personer
- Situasjoner

En test utarbeidet i USA er ikke nødvendigvis passende i Norge, barn vs. voksne, etc.

Forskningsdesign

- Eksperimentelt
 - Typisk kontroll og testgruppe og testgruppen blir utsatt noe
 - Effektivt mht å teste casualitet
 - problemer med korrelasjon mot virkeligheten / generalisering
- Korrelasjonelt
 - Identifisere sammenhengen mellom 2 eller flere variabler – uten noen sammenheng mellom
 - Retting og en størrelse (-1 til 1) men gir ikke informasjon om årsaksretning
- Case (N=1)
 - Handler om enkeltpersoner som blir fulgt opp tett

Hvordan gjennomføre en studie av personlighet...

- Identifiserer mulige data kilder (selvrapportering, etc)
- Evaluerer data- og målingskvalitet (skalaer fra litteratur)

- Velg forskningsdesign (kartlegning, årsak virkning, etc)
- Husk undersøkelses formål og problemstilling. (Det er lett å ta sidespor pga fasinasjon med tema eller metoder)

Problemstillinger ligger gjerne i bunnen uansett.

Nytt tema: Fysiologiske tilnærminger (nytt kapittel)

Ett av tre temaer innenfor det biologiske temaet (ved siden av gener og evolusjon. Evolusjon er ikke med her)

Ikke så viktig for forskning i dag

Fysiologi er viktig i den grad fysiologiske forskjeller skaper, bidrar til eller indikerer forskjeller i psykologisk fungering,

F.eks. ulike forskjeller av dopamin i hjernen, eller fordi fysiologi indikerer forskjeller (neurotisme kan indikeres via svette kanskje) "indikere eller føre til"

Sheldons fysiologiske tilnærming til personlighet (1930 tallet)

Kroppstype bestemmer personligheten

- Mesomorf (muskulær)
- Ectomorf /Tynn)
- Endomorf (rund)

I dag – kopier modell fra foiler.

Vanlige fysiologiske mål:

- Elektrodermal aktivitet (strøm som måles mellom to punkter på huden – dvs, hvor mye en svetter vann med salt måler svette)
- Kardiovaskulær aktivitet – puls og blodtrykk
- Hjerneelektrisk aktivitet EEG, andre målinger
- Andre mål f.eks. hormonutskillelse

Styrke: Objektive mål, ikke syensing.

Problemer: Lite spesifikke, f-eks svetteutskilling både ved engstelighet og ved sinne, tilsvarende med blodtrykk

Fysiologisk baserte personlighetsdimensjoner

Extravertion - introversjon

Eysenck's teori: Introverte personer kjennetegnes av høye aktivitetsnivå i hjernens retikulær aktiveringssystem.

Introvert: Har høy aktivitetsnivå i den retikulære substansen. De som er utadvendte har et lavere nivå.

Stimulus søking (sensation seeking)

Vokste fram fra studier av sanse- deprivasjon

- Hebb's teori om optimal-nivå av "arousal"
- Zuckerman's teori og forskning

Kobling av hjerneaktivering i individuelle forskjeller og behov for stimulussøking.

Neurotransmitter-teorier

- Dopamin og positive affektiv
- Serotonin og depresjon (Forsøkt påvirket av dagens lykkepiller som er serotonin blokerere)
- Norepinephrine og "flight-or-fight"

Clonings 3dim modell – dopamin → nyhetssøkelse serotonin -> skadeunngåelse, norephine -> belønningsavhengighet.

Hjerneasymetri og affektiv stil

Venstre hjernehalvdel mest aktiv ved positive emosjoner, høyre ved negative.
Moderne forskning også forskjell front og back av hjerne

Det er mulig å måle og ta bilde og korrelere med humør

Oppsummering

- Sheldons fysiologiske tilnærming
- Fysiologiske mål
- Fysiologi baserte personlighetsdimensjoner

Nytt tema (og kapittel): Gener og miljø

Det menneskelige genom

- Inneholder ca 30 000 gener (for 5 år siden 100')
- Fordelt på 23 kromosonpar (basepar)
- Kroppen inneholder ca 100 milliarder kopier av genomet
- "The Human Genome Project"

Alle cellene, bortsett fra kjønnscellene (egg og sed) har en kopi (kjønnscellene har bare halve)

For et par år siden ble genene kartlagt, men en vet ikke hva som ligger på de forskjellige gen. (Spesielt vet vi lite om hva genene gjør psykologisk. En har litt kunnskap om hvilke gener som kan virke inn på sukkersyke o.l)

- Er stort sett funksjonelle 'hjelpere'
- Gjør oss til det vi er
- Ikke enten gener eller miljø – samspill
- "snille" og "slemme" gener? Legevitenskap ofte fokusert på "slemme" gener. Men gener kan virke begge veier – noen gener kan beskytte på ett felt men samtidig være en risiko på et annet felt. Feks "sensation seeking" har et betydelig arvelig komponent. (Mulig problem i et rusmiljø, men i et annet miljø OL mester i noe)
- Viktig kunnskapsdomene i årene framover (mange typer yrker vil være dette være viktig i)
- Evolusjonsperspektiv (felles natur) vs atferds-genetikk (forskjeller)

Atferds-genetikk er ikke bare adferd, men det handler like mye om gener (feks tvillingsstudier)

Gener kan utgjøre en underliggende sårbarhet som kan utløse noe i en sårbarhet.

Kontroverser:

- Design-barn – 2 år siden test av 50 med veldig høye SAT vs 50 barn med normale og de fant bare ett gen. (“aleler” - en genvariant) felles (men bare 2% av variansen) – privat firma tilbød genetiske tester av foster for IQ genet (3 uker)
- “Risiko-informasjon” -Huntingtons syndrom genet f.eks – ønsker en å vite om noe?
- Forsikring etc. - f.eks. høyere forsikring for de med risikogener.

Vanskelig å finne spesifikke gener som fører til forskjell (1 siffer av telefonnr)

Atferdsgenetikk

Estimer på hvor stor andel av genene som skyldes miljø og gener.

Arvelighet (heritabilitet)

andel av observert fenotypisk (fenomenmessig i befolkningen) varians som kan forklares av genotypisk varians.

Genotyp + miljø = fenotypisk

Heridibility = V genetisk / V totalt ($H=Vg / Vh$)

Endring arvelighet over tid

F.eks kroppshøyde: Total variasjon i befolkningen: 85% av variasjon er arv i dag
For 100 år siden var det ca 50% fordi noen vokste opp med veldig godt kosthold, noen med dårlig. (Miljøforskjellene var mye større – så arveligheten ble mindre)

Arvelighet gjelder i en bestemt befolkning og til en bestemt tid.

F.eks. arvelighet på å ha 5 fingre som voksenhet: Noen har mistet fingre (3%), men nesten alle av de som har mistet det i en ulykke (miljøpåvirkning). Dvs, nesten 0% er arvelighet!
(Dvs, nesten 100% genetisk men 0% arvelighet) Måler en hos babyer vil det være mye nærmere 100% arvelighet.

Myter og misforståelser

- Arvelighet som begrep kan benyttes ovenfor enkeltindivider. FEIL – en kan bare snakke om (genetisk) varians i befolkning. Umulig å skille ut hvor mye som er miljø og genetisk hos enkeltperson
- Arvelighet er konstant på tvers av sted og tid (FEIL!)
- Høy arvelighet innebærer at fenomenet ikke kan påvirkes av miljø (FEIL!) f.eks Føllings sykdom 100% arvelig (og dødelig), men kan være 100% fiksbar via kosthold.
- Hvis et fenomen er genetisk betinget må det ha høy arvelighet (FEIL!)

Gener vs. miljø (nature – nurture)

På enkeltindividnivå er det generell enighet om et kontinuerlig samspill

På befolkningsnivå kan man estimere de respektive bidrag til total variasjon. Ikke enten eller men både og.

Dessuten samspill.....

Metoder

- Selektiv avl
 - Brukes i dyrestudier
- Familiestudier
 - Studier som benytter kunnskap om genetisk likhet mellom slektninger f.eks. 0.5 mellom foreldre og barn sammen med mål av faktisk fenotypisk likhet. Observasjon av genetiske sammenheng mellom observert trekk og gener.
 -
- Tvillingsstudier
 - Kanskje mest brukte designet i adferdsforskning
 - Monozygote tvillinger (100% felles gener)
 - Dizygote tvillinger (50% felles gener)
 - Heritabilitet = $2(I_{mz} - I_{dz})$
- Adopsjonsstudier
 - Undersøker korrelasjonene mellom adopterte barn og deres adopsjonsforeldre og / eller biologiske foreldre.
 - Mindre av disse pga mindre adopsjon innenfor land.

Forelesning 3 – Trekk, arvelighet 17 sep

Studerte fenotyper – det vi kan måle (jfr noe annet)

- Personlighetstrekk - neurotisme o.l.
- Psykiske vansker - angst schizofreni osv
- Røyking og drikking – helseadferd gjerne opp mot personlighetstrekk
- Holdninger - også betydelig grad av arvelighet (USA også på politisk holdning / radikalisme - .10 til .20)
- Religiøsitet - grad av religiøsitet dvs, spiritualitet og åndelighet også arvelighet
- Livshendelser - Det å bli utsatt for et ran finner en arvelighet for (liten - .10 og .20 i amerikanske studier) – har med sensation seeking gen / stimulus søking og gjøre.

For de 3 øverste over så finner en gjerne betydelig arvelighet, .30 til .50 (dvs, 30-50 av variansen, resten er miljø). Røykeinitialisering er sosialt betinget, mens nikotinavhengighet som voksen er .70 arvelig

En finner arvelighet på ran, men en finner personlighetsfaktorer som medierer effekten.

Eksempler på korrelasjoner mellom atskilte eneggede tvillinger

(USA studier på 50 -60 tallet hvor det var vanligere å skille tvillinger, men noen dager etter fødsel, andre ett eller to år seinere)

- Nevrotisme .70 (Veldig høyt)
- Opplevd trivsel .49
- Aggresjon .67
- Risikotaking .45

Feilkilder:

- Tendens til at adoptivforeldre ligner biologiske foreldre. F.eks på rase og implisitt match.
- Dersom to foreldre ligner biologisk vil dette påvirke sett arvelighet [de som får barn er ofte genotypisk like, ikke bare kroppshøyde, men også personlighetstrekk ikke bare fenotypisk men også genotypisk]

Risiko for schizofreni opp mot arvelighet

- Generell – 1%
- 2 grad (besteforeldre, kusine) 4%
- 1 grad – foreldre o.l 9%
- DZ (toegget tvilling) 17%
- MZ 48%

For 1ste grad og DZ tvillinger er det ingen genetisk årsak til at disse skal være forskjellige, den økede risikoen for søsken må skyldes miljø. Merk også at det er 52% , dvs, mer sannsynlig at en ikke får enn at en får.

Forskjeller arv og miljø

To typer miljø – felles og unikt

- Felles – det som bidrar til likhet mellom tvillinger, søsken etc (Felles mht konsekvens! Dvs, om mor må på sykehus slik at en av barna får angst er dette ikke et felles miljø)
- Unikt – det som bidrar til ulikhet.

Typisk funn: Liten effekt av felles miljø på personlighet. Ekstremt: Familiemiljø betyr ikke. Trolig feil, det skjer lite som fører til likhet, men det er mye som skjer som fører til individuell utvikling.

Gen-miljø sammenhenger

- Genotype-miljø samspill (interaksjon) – noen gener kommer først til uttrykk dersom en spesiell miljøbetingethet er tilstede. (usa – depresjon er vanligere utenfor enn innenfor ekteskapet. Dersom ingen røyker kommer ikke genene for sårbarhet til uttrykk)
- Genotype- miljø korrelasjon – Gener og miljø korrelerer
 - Passiv
 - F.eks. et musikalsk barn (foreldrene har musikalske gener), vil gjerne også bli utsatt for musikk i hjemmet. Tilsvarende for intelligens, leseglede, etc. Dvs, miljøet korrelerer med barnets generer.
 - Reaktiv
 - Om en krangler med alle (genetisk betinget) så vil andre reagere på dette, noe som igjen vil ha en innvirkning tilbake
 - Aktiv
 - Høystimulus søker oppsøker aktivt miljøsettinger som matcher mine gener, som igjen kan føre til en forsterkning.

Typisk modell: Gener utgjør en underliggende sårbarhet eller beskyttelse, hvor miljø kan trigge.

Molekylargenetikk

Har som mål å identifisere spesifikke gener som er assosiert med trekk.

- D4DR og “novelty seeking”
 - D4DR har en høy korrelasjon med “novelty seeking”, men det er en svak sammenheng – bare et par prosent av variansen.

Oppsummering

- Solid empirisk evidens for genetiske effekter på personlighet.
- Men miljø effektene som regel større.
- Små effekter av “felles” miljø (det som fører til likhet i konsekvenser – forskjellige hendelser oppleves ulikt)
- Usikkerhet: Foreldrelikhet, tvillingmiljø (en forutsetter at MZ behandles like likt som DZ, dette er ikke alltid riktig), kontrast (foreldre har ofte en tendens til å legge vekt på forskjellene, dvs, en kunstig nedgradering av en av tvillingene)
- Interaksjon og korrelasjon (GxE, GxG - gene x environment og gener kan også samspille med hverandre GxG) potensielt viktig – men utforsket område. (Dvs gener kan komme til uttrykk i et miljø men ikke et annet)
- Foreløpig få replikerte funn mht spesifikke generell
- Atferds-genetiske studier også viktige mht å identifiser spesifikke miljø.
 - Dvs, en gjør ikke tvillingsstudier bare for å finne genene, men også for å finne miljøeffektene (først når en har korrigeret for miljø kan en se genffekter) – feks hva er miljø og gener av foreldre som drikker og barn som drikker (modelllæring)? Dette ser en først med tvillingsstudier

(nytt kapittel)

Personlighetstrekk

Husk: Personlighet er ikke bare trekk, men trekkperspektivet er dominerende i dager

Studiet av personlighetstrekk

- Hvordan skal vi konseptualisere (begrepsfeste) trekk?
- Hvordan skal vi identifisere hvilke trekk som er viktige blant tusener av individuelle forskjeller? (2-3000 personlighetsadjektiver i vestlige språk)
- Hvordan kan vi formulere en omfattende traksonomi (klassifiseringskjema – en måte å dele opp og begrepsfeste ting, feks periodisk tabell) for trekk?
 - Hva er grunnstoffene i personligheten? Hvilke molekyler finnes?

Hva er trekk?

Indre kasuale egenskaper *eller* rent deskriptive oppsummeringer?

- Indre: Individuer tar med seg sine ønsker, behov og mål fra en situasjon til en annen (beste prediktor for hva en gjør i morgen er hva en gjorde i dag)
- Kausale: ønsker og behov som forårsaker og forklarer individers atferd. (kausalt – det er en årsak til at en gjør som en gjør, ar en trekket sosiabilitet så utviser en sosial atferd) (Gener skaper adferd om det er en kausal tilnærming, det er de som kommer først)

motsatt perspektiv:

Rent deskriptive oppsummeringer

- Ingen grunnleggende antakelser om internalitet, eller om kausalitet
- Trekk er ganske enkelt en beskrivelse av atferd.

F.eks. om en går på alle mulige fester er en sosial person.

Svakhet: En tar ikke stilling til hvor trekket kommer fra, en unnlater å forholde seg til hvor atferden kommer fra, og hvor stabiliteten i atferden kommer fra. Derfor – det første alternativet er mest vanlig.

Identifisering av de viktigste trekket

- Leksikal tilnærming
 - Lang historisk
 - Alle viktige individuelle forskjeller er integrert og manifisert i naturlige språk. De fargene som finnes i verden er de som er manifisert i språket. (Om en vil finne ut hvilke farger for ser ville en spørre om hvor mange farger de ser) De personlighetstrekk det ikke finnes navn på finnes ikke. (Men forskjell mellom kulturer, innuitter og snø)
 - Synonym-frekvens – dersom noe er et viktig "personlighetsgrunnstoff" så har det mange synonymer.
 - Tverr-kulturell universalitet. - dersom noe er viktig finnes det på tvers av kulturer, hvilke begreper går igjen.
- Statistisk tilnærming
 - Mange ulike personlighets-beskrivelser samles og et utvalg av individer skårer seg selv på disse beskrivelsene.
 - Statistiske prosedyrer, bla faktor analyse, identifiserer grupper av ledd som kovariasjoner.
 - Står sterkest i dag. Eksempel: Gå gjennom ordbok, finn adjektiver som beskriver personlighet, så få folk til å skåre seg selv, som så analyseres. - husk eksempel på korrelasjonsmatrise
- Teoretisk tilnærming
 - Begynne med en teori som bestemmer hvilke variabler som er viktige. Feks: Teori

Freudiansk, måler “oral personlighet”, og “genital personlighet”.

En ser gjerne mennesker i kontrast til andre (“hun er snill”)

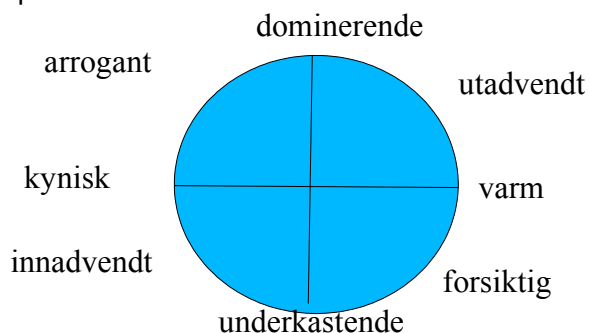
Statistisk tilnærming

En faktor analyse er ment å finne den underliggende faktoren som virker inn på hva folk svarer. (Dvs, det usynlige trekket i grunnen) En får opp en vinkel i et scatterplot som sier forskjellen mellom to klynger. Deretter kan en sette merkelapp på de enkelte faktorene. Ide: Det er noe kausalt, det er noe indre som er kausalt relatert til adferd. (Atferd her i form av hvordan en fyller ut et spørreskjema)

I virkeligheten har en blandet de tre tilnærmingen sammen. En kombinerer den leksikalske vinklingen (feks ved å gå gjennom en ordbok, analyserer disse og finner klynger – som kombinerer med statistisk) + teori til å starte eller slutte med = modell.

Personlighets taksonomier

- Eysencks hierarkiske modell. (trefaktormodell – ingen verdiladning)
 - Ekstraversjon-introversjon - utadvendt vs innadvendt
De som er introverte har en naturlig høy arousal i utgangspunktet, og trenger dermed lite stimulans. Motsatt for utadvendte.
 - Nevrotisme-Emosjonell stabilitet. - hver sin ende av dimensjonen.
Ikke neuroser / klinisk, men har med mye emosjoner å gjøre (affekt)
 - Psykotisme
Antisocial adferd / kynismsme, men normalfordelingsdimensjon.
 - (Europeisk perspektiv i forhold til europeisk: En må starte med å tenke, hva vet vi om faget, ikke bare hente inn data) Husk: Hierarkisk: det er e rekke *deltrekk* under f.eks, nevrotisme, som engstelig, deprimert, skyldfølelse, etc de som scorer høyt på en ting skårer høyt på de andre. Under dette har en situasjonsbetingelser.
 - Høy arvelighet
 - Identifiserbare fysiologiske substrata.
- Cattels taksonomi.
 - 16 personlighetsfaktorer (16PF – brukes feks av headhunter firmaer i dag)
 - Interpersonell varme, intelligens, emosjonell stabilitet, dominans, konformitet, tapperhet, sensitivitet, mistenksomhet, imaginasjon, kontrollert, usikkerhet, radikalisme, selv-tilstrekkelighet, selvdisiplin, spenning.
 - Eysenck: Faktoranalyse vil finne mine 3.
 - Kritikk: Vanskelig å gjenskape nøyaktig disse 16.
 - Fordel: Nyanserer litt, tilsvarende hierarkidelen av Eysencks modell.
 - Empirisk utviklet fra innsamlet data - (kritisert av Eysenck)
- Sirkumplekse taksonomier.

- Merk at en har motpoler og nære trekk ved siden av hverandre (motpoler er nullkorrelasjoner)
- Femfaktor modellen (big 5) – dominerer i dag
 - Ekstraversjon (Extraversjon)
 - Varme (Agreeableness)
 - Samvittighetsfull (Conscientiousness)
 - Emosjonell stabilitet (Emotionall stabilitet)
 - Åpenhet (Openness) – litt ullen
 - Kan måles med feks en semantisk diffrensialskala:
 - Varm – kald
 - Passiv -aktiv
 - Velorganisert – ikke velorganisert
 - Bekymret – ubekymret
 - 20 forskjellige begreper
 - Empirisk evidens? Ja, på tvers av kjønn og kulturer
 - Hva representerer den femte faktoren?
 - Er femfaktor modellen tilstrekkelig?
 - Big3 og Big7

Taksonomi= klassifiseringskjema dvs identifisering og navngiving av grupper og/eller dimensjoner innen et gitt felt.

Forskjellige tilnærminger: finne nyanser, gråtoner, andre finner typer og kjennetegnene til disse typene.

Merk: Det er en dimensjonalitet, det er en normalfordeling, og vi endrer oss over tid.

Oppsummering

- To ulike konseptualiseringer av hva trekk er
- Tre tilnærminger til identifisering av de viktigste trekk.
- Dimensjoner vs typer (De fleste er nå enige om at det er dimensjoner i bunn)
- Trekk sentrale – men personlighet er også mer enn trekk.....

Forelesning 4 - teoretiske og metodiske spørsmål innen trekk-psykologi

2003-09-24

Teoretiske spørsmål

- Hva betyr det at noen har høye nivåer av et trekk? (feks varme eller neurotisme)
- Gjelder det til alle tider (hele livet) og i alle situasjoner? [tid og situasjon]
- Er det mulig å foreta nøyaktige prediksjoner basert på trekk skårer? [brukes gjerne i arbeidslivet for seleksjon, samt livshendelser]

Metodiske spørsmål

- Er det mulig å finne ut om noen ikke svarer ærlig på et spørreskjema?
 - Det er det noen som gjør! (feks spørreskjemaer til ungdom – noen svarer tilfeldig og noen helt omvendt)
- Er det noen som er motivert til å framstille seg selv i et spesielt godt eller dårlig lys?
 - Overdriving positivt – feks ved ansettelse
 - Overdriving negativt – jeg er såååå syk
- Kan en arbeidsgiver bruke trekk-skårer for å selekttere potensielle arbeidstakere?

Teoretiske tema

- Meningsfulle forskjeller mellom individer. [feks mellom 5 faktors dimensjonene, selvfølelse / dominans etc]
- Konsistens over tid.
 - stabilitet i personlighet over tid, også fra spedbarn til voksen
- Konsistens over situasjoner
 - Walter Michell situasjon er mye viktigere enn trekk, denne debatten har gått i 20 år. Konklusjon er at trekkene er der men situasjonen er viktig, se neste punkt
- Person-Situasjon interaksjon
 - Trekk er som gener, de er avhengig av situasjonen som de møter hele tiden. Situasjonen utformer også trekkene
- Aggregering
 - Har med måling å gjøre
 - Første studier var korrelasjon mellom adferd en dag og en annen, men fant lite korrelasjon. Når en begynte å aggregere, feks snitt over 10 dager, så lot det gå en måned, og så fant snittet for 10 dager igjen – fra 0.1 til 0.6 korrelasjon på humør og aktivitet ol

Meningsfulle forskjeller mellom individer – det er forskjeller vi ser etter når vi ser på trekk. Trekk-teorier antar at det er en betydelig grad av konsistens i personlighet over tid.

Konsistens over situasjoner

Trekk forskere antar at trekk vil være relativt konsistente på tvers av ulike situasjoner: Situasjonisme (Walter Michell), Person- Situasjon integrering, Aggregering. Noen snakker om en situasjonspersonlighet, andre snakker om at vi har forskjellige roller (student, kjæreste) – i relasjon til andre mennesker tar vi på oss forskjellige roller.

Personlighet er i stor grad relasjonelt, de trekkene vi er opptatt er av i stor grad relasjonelle.

Person-Situasjon interaksjon

Atferd genereres gjennom et samspill mellom personlighet og situasjon

- Seleksjon

- Vi veger situasjoner, oppsøker sosiale situasjoner feks om en skårer høyt på ekstravertisme. Også kulturelt betinget (mann, ungdom, asia, etc)
- Evokasjon
 - Man aktiverer en respons hos omgivelsene ved sin atferd, feks en aggressiv personlighet som går og er aggressiv og dermed får det samme tilbake (Ubevisst, implisitt).
- Manipulasjon
 - Bevist strategi for atferd
- $A=f(P*S)$ - det er ikke en pluss, men et gangetegn, de er avhengige av hverandre.

Aggregering

Ved å summere eller kalkulere gjennomsnitt av enkelt-observasjoner oppnås et bedre mål på personlighetstrekk enn ved å observere kun enkelt atferder. Feks experience sampling, hvor en går med en blokk og en beeper på seg, og må fylle ut når beeperen går. (3 målinger i løpet av noen uker gir et bra gjennomsnitt og dermed en trekkindikator)

Metode tema

- Unøyaktighet - carelesness
 - I Norge 70-80% ved utsendelse av store spørreskjemaer i USA aldri over 50%.. Men nedadgående tendens i Norge. Siste side er ofte preget at en er lei!
- Juks i spørreskjema
- Resonerings-stil
- Sosial ønskverdighet

Corwin/Marlowe's skala for sosial ønskverdighet

- Jeg er alltid villig til å innrømme en feil
- Jeg har aldri blitt opprørt når andre har gitt uttrykk for ideer jeg er svært uenig i
- Jeg har aldri med vilje sagt noe for å såre noen
- Noen ganger er jeg mer opptatt av hevn enn å tilgi og glemme

Disse spørsmålene + mange andre gir et mål på om en svarer sosialt ønskverdig, som igjen kan brukes til å korrigere andre spørreskjemaer.

Det er stor forskjell på svar på enkelte typer spørsmål om en svarer via telefon eller anonymt spørreskjema! Feks livskvalitet (dette er sosial ønskverdighet som slår ut)

Noen har også en tendens til å svare det samfunnet forventer at en skal svare. ("How do you do")

Unøyaktighet

- Respondent svarer tilfeldig (Tippekupong)
- Frekvens - hvor ofte en sier ja eller nei. Om det er et spørsmål hvor svært få sier ja eller hvor det er motsatte spørsmål (vrient å både være glad og deprimert)
- Spørsmåls-duplisering - Med spørreskjema på 100-200 spørsmål gjentar en med identisk ordlyd eller med omvendt format. Sjekk av konsistens.

Juks i spørreskjema

- Juks for å framstå positivt - feks spørreskjema for jobb (en legger på litt)
- Juks for å framstå negativt - slippe unna militæret, få goder
- Identifisering av "jukse" profiler - se over for metoder, eller om en skårer høyt på sosial ønskverdighet (En jukser i en positiv retning)
- Falske negativer og falske positiver.
 - Sann skåre Målt skåre resultat

- Ja JA Sann JA
- Ja Nei Falsk negativ
- Nei Nei Sann NEI
- Nei Ja Falsk positiv
- Bør representeres i en 4felts tabell
- Målet er å få færrest mulig falske negative og positive.

Respond stil

En tendens til å respondere på spørsmål basert på noe annet enn spørsmåls-innhold

- Enighet (yea sayig) - noe svarer oftere ja på ting enn andre
- Ekstrem responser - noen ligger ekstremt noen mer på midten
- dette kan korrigeres for statistisk!

Sosial ønskverdighet

Tendensen til å besvare spørsmål positivt har vært sett på som en feilkilde.

Et alternativt syn er:

- Et eget trekk
- Del av flere typer sosial tilpasning

Personlighet og prediksjon

“Hva slags type er du?”

Seleksjon for jobb, utdanning, etc

Oppsummering

- Teoretiske antakelser
- Metodespørsmål
- Personlighetstrekk og prediksjon.

Problemet med å bruke personlighetstester til jobbansettelser er at en aldri får sjekket om de som ikke får jobben ville ha gjort det. (Grunnleggende metodeproblem)

Nytt kapittel: Disposisjoner over tid: Stabilitet, endring og koherens

(Eksempel på koherens, ekstraversjon kan gi uttrykk på forskjellige måter, men trekket er koherent om det er en integrert sammenheng i uttrykket)

Konseptuelt tema

Personlighetsutvikling: Kontinuitet, konsistens, og stabilitet i personer over tid – og samtidig den endring som kontinuerlig foregår. (disse to til sammen) “Noen ting endrer seg, og noen ting forblir som de var”

Personlighetsutvikling

- Stabilitet
- Koherens
- Endring

Gutt som klatrer -> Mann som klatrer er eksempel på koherens (sensation seeking)

Trekk har som uttrykk (kausalt relasjon – ikke deterministisk!) adferd A1 og A2 i

barndommen. Etter 20 år har personen til en viss grad det samme trekket, men dette manifesteres med trekk A3 og A4. Eksempel på både stabilitet i trekket og koherens. Trekk kan også endre seg (feks stimulus søker som blir utsatt for ulykke), noe som medfører at trekket blir justert, og adferd A5 og A6. (Endring kommer inn som en egen runding i tegningen, og blander / justerer trekket)

- Relativ stabilitet og endring (Rank Order)
- Gruppe-nivå stabilitet og endring (Mean level)
 - Om en måler 5 personer fra T1 til T2 så kan rekkefølgen (Rank Order) endres mellom T1 og T2. Dvs, det er endringer både i relativ stabilitet (de fleste er på samme plass i rankingen som før). Men, en kan også ha en relativ endring selv om skåren er nøyaktig den samme. Gruppenivået vil gjerne også endre seg.
- Når en studerer stabilitet er en interessert i begge deler.
 - Individuelle endringer og stabilitet
 - Er det generelle økninger i trekk i livsstadier?
 - Endring er feks utvikling av patologi

Tre analyse nivåer

- Populasjonsnivå (alle går gjennom puberteten)
- Gruppe-nivå (kjønnsforskjeller – jenter kommer i puberteten 1-2 år før gutter)
- Individ nivå (individuelle forskjeller i endring)

Personlighet-stabilitet over tiden

- Stabilitet i temperament i spedbarnsperiode
- Stabilitet gjennom barndom.
- Relativ stabilitet i voksen alder
- Gruppe-nivå stabilitet i voksen alder.

(Disse feltene har også vært adskilte felt)

Temperament hos spedbarnsperiode

- Stabile individuelle forskjeller framstår svært tidlig i livet. (Allerede på noen uker ser en forskjeller)
- Moderat stabilitet i løpet av første leveår (Etter 1 uke henger det til en viss grad sammen med 2mnd)
- Høyere stabilitet over kortere tidsintervaller
- Økt stabilitet med økt alder. (Det svinger mye mer etter 2 mnd enn etter 1 år)

Stabilitet i barndom

- Flere distinkte trekk framstår (spedbarn kan bare måles på gråt, smiling etc)
- Moderat stabilitet (Kontinuerlig endring)
- Barndoms-målingene kan til en viss grad predikere senere personlighet, men predikerbarhet avhenger av tidsspenn.

Relativ (rank order) stabilitet hos voksne

- Fem- faktor trekkene viser moderat til høy grad av stabilitet (nevrotisme, ekstroversjon, åpenhet, varme og samvittighet)
- 3-30 år: test-retest korrelasjon 0.50 til 0.80
 - høy stabilitet gjelder for grunnleggende trekk. Trekk som selvfølelse finner en mye mindre stabilitet i.

Gruppenivå stabilitet

- Fem-faktor trekken viser relativt stabile gruppe-nivå over tid, MEN
 - Åpenhet, ekstraversjon og nevrotisme gradvis reduksjon med alder
 - Varme og samvittighet gradvis økning.

Problem: Amerikanske studier, og ikke alltid longitudunelle.

Personlighetsendring i livstidsperspektiv

- Selvfølelse: M+, K- (ungdom til voksen) Menn øker, kvinner reduksjon
 - USA studier, tvilsomt om det fortsatt er slik.
- Fleksibilitet og impulsivitet: reduksjon
- Autonomi, dominans, ledelse: økning.
- Stimulus søking: opp-og-så-ned (18 åringer dør oftest i trafikken – kan dette ha hatt en evolusjonsmessig funksjon?)
- Opplevd kompetanse økning.

Koherens over tid

Ekteskap, stabilitet, tilfredshet og skilsmisse

Nevrotisme og manglende impuls kontroll hos mann, og nevrotisme hos kvinne funnet som prediktorer for skilsmisse. Fra studier som sjekker hva som gjør at sjansene øker for skilsmisse.

Alkoholisme og emosjonelle forstyrrelser

Menn med høy nevrotisme utviklet i større grad alkoholproblemer og emosjonelle problemer senere i livet.

Menn med alkoholproblemer hadde lavere impuls kontroll enn menn med emosjonelle problemer.

Dvs, det er et samspill mellom de to trekkene! (Statistisk sammenheng, det finnes mange unntak, og det kan forebygges og det kan endres)

Prediksjon av personlighetsendring

- Like ektepar viser størst grad av personlighetsstabilitet
- Ektepar med stor ulikhet gjennomgår størst endring.

(Valg av partner fører til en personlighetsendring – vaner og alkoholbruk blir likere, men det er også en komplimentaritet, men nettoendringen er større om en er like)

Hva annet enn trekk kan endre seg over tid?

- Mindre bruk av forsvarsmekanismer (Fortrenging ol Freudiansk psykodynamisk)
- Mestringsstrategier (mestring av vanskelige situasjoner)
- Identitet (fra student til arbeidstaker, fra single til gift, bar... etc)

Oppsummering

- Sterk evidens for relativ stabilitet i personlighet over tid (også empirisk bevist)
- Personlighetsendring delvis systematisk og predikerbar
- Evidens for koherens og sammenheng over tid.

Forelesning 5 – Et kognitivt perspektiv på personlighet

Eksamen – helhet, **forståelse / oversikt**, begreper – vi får svar på 6 av 10 spørsmål på 3 timer. Forståelse av begreper er viktigst!

Kognisjon er tanker, vs emosjon (begge er indre prosesser). Kognisjon er persepsjon, tolkning.

Enkel modell: Stimulus -> **Informasjonsbearbeiding** -> Atferd

PC / datamaskiner brukt som en metafor – vi behandler også informasjon. Det kognitive perspektivet handler om individuelle forskjeller i kognisjon, hvordan noen personligheter har en stil.

Poeng: En stimulus kan føre til mange forskjellige typer atferd avhengig av informasjonsbearbeiding. Alle har regler for tolkning av stimuli (eksempel – kulturell forskjell på at en leser fra høyre til venstre)

Kognitive tema

- På hvilke måter er personer forskjellige mht informasjonsprosessering
 - Hvor like er vi?
- Ulike persepsjons- og tanke-»stiler«
- Ulike problemløsningsstrategier.

Kognisjon

Personliggjøring: «Stor, snill, elsker å gå på tur»

Objektifisering: «3 år gammel retrievier, 30 kilo, gulbrun farge»

Begge deler er riktig, men helt forskjellig fokus og kategorisering.

Øvelse: Tenk på tre personer du kjenner, A, B, C (personer, selv, idealselv, velg fritt): På hvilke måte er person [A, A, B] forskjellig fra [B, C, C]

Forskjellene handler om hvilke kategorier vi bruker og ser verden gjennom: «morsom-kjedelig», «trygg-usikker», «snill-hard». «mørk-lys», «utadvendt-innadvendt», «moteriktig – ikke moteriktig», «ivrig-lat».

Vi har en tendens til å oppleve andre gjennom personlighetskategoriseringer. Her er det individuelle forskjeller, «snill-hard» feks. Dette er en del av personligheten, et alternativt perspektiv fra disposisjoner.

Noen bruker briller som vurderer ytre ting, noen bruker psykologiske briller, etc. «Opplevelse av verden». Enhver fortolkning blir sann i form av sine konsekvenser, uavhengig av hva andre synes.

Informasjonsprosessering: Transformasjon av sanse-inntrykk til mentale representasjoner, og behandling av slike representasjoner.

Mye psykologi har vært i form av metaforer, feks Freud og trykkoker metaforen.

Tre nivåer for kognisjon

- Persepsjon – å motta og systematisere sanseinntrykk, første struktur og mening
- Tolkning – videre bearbeiding, forstå tilegne mening til det vi har registrert
- Antakelser, ønsker, mål, planer etc.

Persepsjon

Felt-avhengig: Benytter det visuelle felt som referanseramme for vurdering. (Wicken, 1950 tallet) – I hvor stor grad vi bruker kontekst som referanseramme for vurdering. Utviklet «Rod and frame test»: Mørkt rom med hvit firkant med sort strek, forsøksperson må vurdere om streken er lodderrett eller ikke (både strek, firkant og stol kan vippe). Oppgave er å vurdere streken uten firkanten rundt. Her er det store forskjeller i hvordan individer oppfatter streken.

Felt-uavhengighet: Benytter egne sanseintrykk som basis for vurderinger.

I jeger og fisker samfunn er det en større grad av felt-uavhengighet sammenlignet med jordbrukssamfunn. (Kulturelle og individuelle forskjeller)

Felt-avhengighet / uavhengighet og livsvalg

Er disse forskjellene i persepsjon relatert til andre forskjeller i personlighetsfungerig?

- Utdanning (USA: Feltuavhengighet velger matte, fysikk ol, mens de som er feltavhengige velger samfunnsfag)
- Interpersonlige relasjoner

Nyere forskning

- Politi: Felt-uavhengighet tjenestemenn fungerer bedre i høy-stimuleringssituasjoner
- Multimediabaserte PC instruksjon: Feltuavhengige 8 klassinger lærer mer effektivt.

Dette betyr ikke at noe er bedre enn det andre, bare at det er relevant i verdagsdomener (Alternativt perspektiv)

Stimuli-reduksjon / økning

Personer med lav smertetoleranse har et nervesystem som amplifiserer eller øker det subjektive sanseintrykk.

De som har høy smerteterskel har et nervesystem som reduserer effektene..

Dette kan testes med å påføre smerte, sammenligne forskjeller hos barn. (Ikke bare pysete!)

- «Redusere» viser relativt svake hjerneresponser ved lysglimt og brå lyd. (Målt via MR målinger)
- «Reduserere» drikker mer kaffe, røyker mer, og har lavere kjedsommelighetsterskel
- «Reduserere» har tendens til å begynne å røyke ved tidligere alder, og delta i småkriminalitet.

Reduserere krever mer stimulans for å komme opp på et behagelig nivå med stimulering. Dette er parallelt med sensation-seeking perspektivet.

Skalaer som måler dette: 1-7 for rock / rolig musikk, action-filmer/ komedier, kontaktsport / ikke kontaktsport, En trommesolo / en fløytesolo, mye trening / lite trening.

Problemer: Forskjell gjennom livet, skalaen måler like mye «sensation seeking».

(Hyperaktivitet kan fikser med amfetamin lignende stoffer, disse øker aktivitet i sentralnervesystemet, og en blir mer rolig. Dette er i alle fall en teori)

Personlighet som fortolkning

- Locus of kontrol
- Lært hjelpesløshet
- Forklaringsstil

(Disse tre feltene hører sammen, samt har en tidsdimensjon i forskning)

Locus of control

- En persons tilleggelse av ansvar og kontroll for hendelser
- Ansvar kan tillegges internt (i meg selv) eller eksternt (andre, skjebne, hell)

Kontroll: Ytre vs indre.

Rotter's forskning:

- Generaliserte forventninger
 - Indre locus of cotroll
 - Ytre locus of controll
- Spesifikke forventninger (forskjell for spesifikke domener i tillegg til generell tendens)

Seligman: Lært hjelpesløshet (betinging)

Akseptering av en smertefull situasjon uten forsøk på å fjerne deg selv fra situasjonen. (Eksperimenter med hunder i bur som fikk støt uten mulighet til å unngå / hindre støtene. Når en så puttet disse hundene i et bur hvor de kunne unngå smerten hoppet de unna, mens hunder uten betingingen hoppet unna)

Teori: Hjelpesløshet er lært! (Og blitt en relativ stabil del av personligheten)

Ny norsk studie (Gudrunn Diserø): Sammenligning av de som har gjort selvmordsforsøk og overlevd sammenlignet med matchende del av normalbefolkningen: Depresjon mer blant de som hadde selvmordsforsøk. Av de 50 som hadde gjort selvmordsforsøk var det 17-18 som prøvde på nytt innen 18 måneder var det et kjennetegn på disse: Lav evne til problemløsning (knyttet til lært hjelpesløshet)

- Studie replisert blant mennesker
- Hva foregår i hodene hos personer som utsettes for lært hjelpesløshet (+)

Nytt begrep: Forklaringsstil

- Tendens til å benytte bestemte attrisjonskategorier når årsaker til hendelser forklares.
- Kasual attribusjon: En persons forklaring av årsak til en hendelser
- Tre hovedkategorier
 - Ytre vs indre forklaringsstil (nært opptil locus of control)
 - Stabil forklaringsstil – ustabil forklaringsstil
 - Stabil stil: Altid attribuering på samme måte (ytre eller indre)
 - Global forklaringsstil – spesifikk forklaringsstil.
 - Litt lik generalisert vs spesifikk: Global: Jeg er årsak til alt som skjer med meg vs spesifikk for domener.

Disse kan igjen deles i:

- Pessimistisk forklaringstil: Indre, stabile og globale forklaringer («Jeg har skylda», «jeg har alltid gjort det dårlig», «jeg får ikke til noe»)
- Optimistisk forklaringsstil: Ytre, midlertidige og spesifikke forklaringer («Jeg var forkjølet», «det gikk bra nesten gang»,)

Personlighet som antakelser (beliefs) ønsker og mål

- Hva man mener er verdt å streve mot i livet
- Personlige prosjekter
- Livs-oppgaver, mål og strategier

Personlighet er også forklart med de planene og målene en har. Dette er fenomener som endrer seg over livet.

Personlige prosjekter

- Et sett av relevante handlinger for å oppnå et mål
- Analyse av disse prosjektene er en metode for å forstå sentrale personlighetsaspekter ved hvert individs ønsker og strategier.
- Vellykket måloppnåelse = Fornøydhets(?)

(Fra Little som har utviklet konseptet og sammenhengen med livskvalitet)

Det å sette mål og nå dem er viktig. Derfor, sett kortsiktige avgrensede mål, slik at en hele tiden har en følelse av å nå målene en setter.

Spørsmål: Er det selve måloppnåelsen som er viktig? Noen vil si at veien er like viktig.

Typisk skala for måling av personlige prosjekter: Forsøksperson må sette opp liste med 5 prosjekter: Prosjekt, viktighet, vanskelighet, glede, progresjon. (Prosjekt skåret på 4 viktige dimensjoner. Glede – om prosjektet i seg selv gir noe under veis. Progresjon, om en er på vei eller ikke)

Tenk på prosjektene du har og hvilke andre prosjekter andre kan ha, og hva som er forskjellene med dine prosjekter. Feks opplevelse av vanskelighet er forskjellig. Dette er også en del av personlighet.

Prosjektlisten sier også noe om psykisk helse!

Hvilke strategier kan bidra til å oppfylle livs-oppgaver og mål i møtet med risiko, usikkerhet og tvil?

- Sosial tilbakeholdenhet
 - Ikke ta lederrolle, unngå aktivisering av sosial angst – kan fungere bra for mange
- Defensiv pessimisme
 - Motsetning til «urealistisk optimisme» (dette har de fleste en tendens til – 70/80% er bedre enn gjennomsnittet). Deprimerte er mer realistiske (50% sier de er dårligere enn snittet)
 - Tar skuffelsen i forkant, så alt kan bare bli en opptur. «alt som går bedre enn stryk er bra».

- Resultat-fokus
 - Fokuserer på målet, og skyve ting unna.

Disse tre er funksjonelle strategier.

Intelligens

- Gardner's definisjon: Anvendelse av kognitive ferdigheter og kunnskap for å løse problemer, lære og oppnå mål som er verdsatt av individet og kulturen.
- Kulturell kontekst «Intelligent atferd» er forskjellig på tvers av kultur.

Intelligens er perifert, siden dette ofte sees på som noe som har mer med evner å gjøre en med med personlighet.

Oppsummering

- Personlighet og persepsjon (Feltavhengighet og uavhengighet)
- Personlighet og fortolkning (locus of control, lært hjelpesølsket)
- Personlighet og personlige prosjekter og mål
- (Intelligens)

Personlighetspsykologi

Pensum tema:

- Hva er personlighet
- Metode & måling (Kasualitet, etc)
- Fysiologi (Moderne studie av hjernen via scanning)
- Arv og miljø (Primært fokusert på trekk)
- Trekk (Big 5 modellen)
- Stabilitet og endring
- Kognisjon

Andre tema

- Psykodynamisk perspektiv (Freud)
- Motiver (Maslow etc)
- Emosjoner (Positiv psykologi)
- Selvet
- Interpersonlige aspekter
- Kultur
- Mestring og helse